

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREIDI YA 12

TSHIVENDA LUAMBO LWA HAYANI (HL)

BAMMBIRI LA VHUVHILI (P2)

LARA 2022

TSUMBANDILA YA U MAKA

MARAGA: 80

Tsumbandila iyi ya u maka i na masiatari a 30.

TSIVHUDZO KHA VHAṬOLI/VHAMAKI

- Memorandamu uyu i tou vha tsumbandila fhedzi ya u thusa vhaṭoli/vhamaki.
- Memorandamu u tea u thoma wa dzulelwa dzulo nga vhothe vha kwameaho khathihi na phanele ya u linga musi u ṭola/maka hu sa athu u thoma.
- Phindulo dza vhalingiwa dzi tea u eliwa nga u angaredza zwi tshi tevhedza vhukoni/ndeme yazwo.

MAGA A U ṬOLA/MAKA

1. Arali mulingiwa a fhindula mbudziso dzi fhiraho tshivhalo tsho tiwaho, kha vha make/ṭole fhedzi phindulo ya u thoma. (**Mulingiwa ha tei u fhindula mbudziso ndapfu na mbudziso pfufhi u bva kha lushaka luthihi lwa bugu/liṅwalwa.**)
2. Arali mulingiwa a fhindula mbudziso dzothe nṅa u bva kha KHETHEKANYO YA A, (vhurendi ho randelwaho), kha vha make/ṭole phindulo mbili fhedzi dza u thoma.
3. Arali mulingiwa a fhindula mbudziso ndapfu mbili kana mbudziso pfufhi mbili kha KHETHEKANYO dza B na C, kha vha make/ṭole ya u thoma vha **litshe** ya vhuvhili. Arali mulingiwa a fhindula mbudziso dzothe nṅa, kha vha make/ṭole phindulo ya u thoma kha KHETHEKANYO iṅwe na iṅwe, tenda a vha o fhindula mbudziso nthihi pfufhi na nthihi ndapfu.
4. Arali mulingiwa a nga fhindula phindulo mbili hune ya u thoma ya vha yo khakhea ngeno ya vhuvhili i yone, kha vha make ya u thoma vha **litshe** ya vhuvhili.
5. Arali phindulo dzi songo nomboriwa nga ngona, kha vha make/ṭole vha tshi tevhedza memorandamu.
6. Arali vhukhaki ha mupeleṭo vhu tshi nga khakhisa ṭhalutshedzo, kha vha zwi make sa vhukhaki. Arali zwi sa khakhisi ṭhalutshedzo, kha vha make sa zwone.
7. *Mbudziso ndapfu/dza maanea:*
Arali maanea/phindulo ndapfu ya nga vha pfufhi kha tshivhalo tsha maipfi tsho tiwaho, vha songo ṅea ndaṭiso, ngauri o no ḍi dzula o ḍihaṭula ene muṅe. Arali phindulo ya lapfesa u fhirisa mpimo, kha vha sedzuluse/ṭole nga ho teaho nyimele nahone vha songe mutumba na vhaṭoli vhahulwane. **Kha vha shumise rubriki dza u linga dzi re kha Aphendikisi ya A na B u ṭola maanea a vhalingiwa.**

8. *Mbudziso pfufhi:*
Arali mulingiwa a songo shumisa zwidevhe musi o humbelwa uri a khouthu, vha songo nea ndatiso.
9. Kha mbudziso dzo vuleaho, hu songo avhelwa maraga kha EE/HAI, kana kha NDI A TENDA/A THI TENDI. Thikhedzo/Khwathisedzo/thalutshedzo kha zwi vhe zwone zwi dzhielwaho nzhele kana zwi avhelwaho maraga.
10. Hu songo avhelwa maraga kha NDI NGOHO/A SI ZWONE kana NDI MBUNO/KUHUMBULELE KWAVE. Thikhedzo/Khwathisedzo/thalutshedzo kha zwi vhe zwone zwi dzhielwaho nzhele kana zwi avhelwaho maraga.

KHETHEKANYO YA A: VHURENDI**VHURENDI HO VHONWAHO****MBUDZISO YA 1: VHURENDI – MBUDZISO NDAPFU**

KHA VHA DZHIELE NZHELE: Vha shumise adendamu iyi khathihi na rubriki i re mafhedziseloni.

Maraga dzi avhelwe nga ndila yone:

- Maraga dza 6 ndi dza mbuno.
- Maraga 4 ndi dza tshivhumbeo na luambo. Dzone dzi avhelwe nga ndila hei:
 - Maraga 4 arali mbuno dzi 5–6
 - Maraga 3 arali mbuno dzi 4
 - Maraga 2 arali mbuno dzi 3
 - Maraga 1 arali mbuno dzi 2
 - Maraga dza 0 – 1 arali mbuno dzi 0–1

'NTENDELE NDI VHE 'TSUMBADILA' – FR Modau

- Kha vha shumise mbuno dzi tevhelaho, kha dziinwe dzo newaho, sa tsumbandila/maga a u thusedza musi vha tshi tola mbudziso iyi. Vhupfiwa ha vhalingiwa vhu nga fhambana zwi tshi ya nga kunyanyutshele na kupfesesele kwavho kwa tshirendo.
- Kha vha shumise rubriki i re kha siatari la u fhedza musi vha tshi tola/maka mbudziso iyi.

Marangaphanda

Mitaladzi/vese i vhumbwa nga maipfi. Murendi u shumisa maipfi u vhumba mitaladzi/vese musi a tshi toda u bveledza khumbelo, ngeletshedzo na thuthuwedzo zwo livhiswaho kha vhaswa. Khumbelo, ngeletshedzo na thuthuwedzo ndi milaedza kana mihumbulo ine murendi a tama u i bvisela khagala nga tshirendo tshawe/ Milaedza/mihumbulo ndi zwine murendi a tama vhathu vha tshi guda nga tshirendo tshawe.

Mbuno

- Kha mutaladzi/vese ya 1 na ya 2, murendi u khou humbela vhaswa uri vha tende a tshi vha ranga phanda ngauri ene sa murangaphanda o no tangana na zwinzhi vhutshiloni.
- Kha mutaladzi/vese ya 3 murendi u humbela vhaswa uri vha tende u sala nga murahu ha vho vha rangaho phanda/u vha vhatevheli vha vho vha rangaho phanda.

- Kha mutaladzi/vese ya 4 na ya 5 murendi u sumbedzisa uri vhaswa kha vha vhee fulufhelo khae samusi ene o no sutuka/kunda/tinya khombo na u fhelisa vhuleme hothe he ha vha hu tshi khou mu khakhisa kha u bevelela vhutshiloni.
- Kha mutaladzi/vese ya 6 murendi u khou humbela vhaswa uri vha dibvise kha midifho ya lino shango ngauri a i fheli i do di dzula i hone.
- Kha mutaladzi/vese ya 7 murendi u khou tutuwedza vhaswa uri vha dzhene tshikolo ngauri o funzeaho u wana zwivhuya na lupfumo.
- Kha mutaladzi/vese ya 8 na ya 9 murendi u khou divhadza zwithu zwivhili zwine zwa khou khakhisa vhaswa na u sa vha pfela vhutungu, na zwithu zwiraru zwine zwa khou disela vhaswa lufu vho sedza.
- Kha mutaladzi/vese ya 10, ya 11 na ya 12 murendi u ri u sa thetshesela havho, u didzhenisa kha zwikambi/mahalwa naho vha tshi khou eletshedzwa/kaidziwa na u sa thompha vhabebi na vhatu vha hulwane khavho ndi zwone zwi vha khakhisaho na u vha vhulahisa.
- Kha mutaladzi/vese ya 13 na ya 14 murendi u khou vhudza vhaswa vho dadaho, na u xela uri arali vha sa thetshesela vha do disola na musi vho no fhirā fhanō shangoni.

Magumo

Murendi u vhonala a tshi kona u shumisa mitaladzi/vese u bvisela khagala khumbelo, thuthuwedzo na u eletshedza vhaswa uri vha dibvise kha maitele mavhi ane a fhedza o vha tanganya na zwi kondaho vhutshiloni zwi ngaho dzimpfu na zwiwe.

[10]

MBUDZISO YA 2: VHURENDI – MBUDZISO PFUFHI

RAMAREMISA – Z Mutsila

- 2.1 Murendi u tama u bvisela khagala uri Ramaremisa ndi ene mukololo o teaho u vheiwa vuhosini arali mativha o xa/mune wawe/khosi yo dzama.√√ (2)
- 2.2 Murendi u shumisa limetafore.√Ngauri murendi u khou buletshedza uri khosi ndi nnyi (Ramaremisa) afha kha iyi vese/mutaladzi.√ (2)
- 2.3 Muhumbulo muhulwane wa murendi ndi wa u todou tana mvelele ya Vhavenda ya uri musi hu tshi dadziwa mativha/vheiwa vuhosi, hu anzela u vha na mivhango na mabulayo kha vhana vha khosi.√√ (2)
- 2.4 Thouni ya murendi kha ndima/tshitanza tsha l i dzumbulula vhudipfi ha u takala,√ ngauri murendi u khou takalela uri mativha a khou ya u dadziwa/Ramaremisa u khou ya u vheiwa vuhosi.√ (2)

- 2.5 Ee, ndi a ima na murendi ngauri:
- Hu tshi vhewa vuhosi hu a lidzwa tshikona vhatu vho takala.
 - Kanzhi musi hu tshi dadiwa mativha/vheiwa khosi huvha na mivhango na mabulayano.

KANA

Hai, a thi imi na murendi ngauri:

- Zwi a itea uri musi hu tshi vheiwa vuhosi hu a vha na mivhango fhedzi ha di fhedza hu songo vha na mabulayano.
 - A si hothe vuhosi vhune ha vhewa ho vha na mivhango.
- [Mbuno MBILI dzi pfallaho.]√√

(2)
[10]

MBUDZISO YA 3: VHURENDI – MBUDZISO PFUFHI

'MBILU I LILELA U GAVHA' – WMR Sigwavhulimu

- 3.1 Murendi u tama u bvisela khagala uri mbilu i khou lwela u takadzwa nga midifho ya fhanu shangoni.√√ (2)
- 3.2 Murendi u shumisa liedzamuthu/limuthufhadzi/lifanyamuthu.√Mbilu i khou itiswa nyito ya u vhanyuludza i itwaho nga muthu/zwi tshilaho ngeno yone i tshi tou vha tshipida tsha muvhili.√ (2)
- 3.3 Muhumbulo muhulwane une murendi a tama u u bveledza ndi wa uri vhatu kha vha tutshele vhuvhi havho, u funesa madzanga a shango, tshavho hu vhe u humbula Mudzimu o vha sikaho khathihi na u tahulela vhutshilo havho.√√ (2)
- 3.4 Thouni ya murendi kha ndima/tshitanza tsha 3 i dzumbulula vhudipfi ha murendi ha u pfela vhatu vhutungu√, ngauri u vhona vhatu vha tshi ungeledzwa nga vhuvhi na u funesa madzanga a shango vha hangwa u shumela Mudzimu.√ (2)
- 3.5 Ee, ndi a ima na murendi ngauri:
- Uri muthu a tshidze muya wawe u tea u tutshela vhuvhi hawe na madzanga a shango, tshawe hu vhe u funa/u renda/shumela na u fhulufhela Mudzimu.
 - Mihumbulo ya muthu yo dalelwa nga u funa zwithu zwa lino shango, lune zwi toda uri a tou lusa vhukuma uri a kone u shumela Mudzimu.

KANA

Hai, a thi imi na murendi ngauri:

- Hu na vhañwe vhathu vhane vha funesa zwithu zwa lino shango, ngeno vha tshi tenda na u shumela Mudzimu.
- Vhathu vha a kundelwa nga u tutshela madzanga a shango vha tevhela Mudzimu.

[Mbuno MBILI dzi pfalaho.]√√

(2)
[10]

MBUDZISO YA 4: VHURENDI – MBUDZISO PFUFHI

'RI BVA KULE' – NM Musehana

- 4.1 Muthu uri a wane zwivhuya/u swikela zwavhudi u tea u kondelela na u wa a tshi vutsheledza, ngauri zwi dzhia tshifhinga tshilapfu.√√ (2)
- 4.2 Murendi u shumisa liedzamuthu/limuthufhadzi/lifanyamuthu.√ Muthu ndi ene ane a ita mushumo wa u ela/u kala hu si tshifhinga.√ (2)
- 4.3 Muhumbulo muhulwane wa murendi tshirendoni itshi ndi wa u sumbedza uri zwothe zwivhuya/ndivho/pfunzo vhathu vha vha nazwo/nayo zwo vha dzhiela tshifhinga tshilapfu/Tshifhinga ndi tshone tshi laulaho/langaho zwothe vhutshiloni.√√ (2)
- 4.4 Thouni ya murendi kha tshitanza/ndima ya 1, i dzumbulula vhudipfi ha u vhaaisala/u pfa vhutungu√ ngauri murendi u bvisela khagala uri zwi toda tshifhinga na u kondelela uri u wane ndivho/pfunzo/u swikela zwivhuya.√ (2)
- 4.5 Ndi a ima nae ngauri:
- Ndi ngoho ya uri vhañwe vhathu vha a bvelela vho no vha vhahulwane.
 - Vhañwe vhathu u bvelela havho zwi toda tshifhinga tshilapfu vhukuma.

KANA

A thi imi nae ngauri:

- Vhañwe vhathu vha a bvelela vha tshee vhatuku vhukuma.
- U bvelela ha vhañwe vhathu a zwi vhuyi zwa toda tshifhinga tshilapfu.

[Mbuno NTHIHI i pfalaho.] √√

(2)
[10]

NA

VHURENDI VHU SONGO VHONWAHO (KHOMBEKHOMBE)**MBUDZISO YA 5: VHURENDI – MBUDZISO PFUFHI****'MULAYO WO POFULA' – MN Mmbi**

- 5.1 Liambe/lifurase 'a vho ngo bva mulomo' li ri disela thalutshedzo ya uri a vho ngo amba tshithu/vho sokou fhumula.√√ (2)
- 5.2 Murendi u shumisa rethoriki/mbudziso i sa todi phindulo.√ Murendi u vha a tshi khou khwathisedza ndeme ya uri zwo tou tea uri mulayo kha u litshe u sokou sedza vhutshinyi u dzhie liga la u sengisa na u fara vhatshinyi, ndi ngazwo a tshi shumisa tshivhudzisi tshi sa todi phindulo.√ (2)
- 5.3 Mulaedza wa murendi ndi wa u todou tsivhudza vhatu uri vhatu vha vhanna kha vha thonifhe vhafumakadzi vhavho, vha songo vha tambudza/Mulayo kha u tsireledze vhatu vhane vha tambudzwa nga vhafunwa vhavho.√√
[Kana zwiñwe-vho zwi pfalaho.] (2)
- 5.4 Murendi u shumisa alushini a tshi toda u sumbedza uri Mudzimu ndi Ene a divhaho zwothe nga ha vhutshilo hawe.√√ (2)
- 5.5 - Ndi khou sasaladza zwiimiswa zwa u thusa vhatu, zwi no nga sa manese, mapholisa na vha vhulondotavhatu vhane a vha khou thusa mufumakadzi uyu kha nyimele ine a vha khayo.
- Ndi dovha hafu nda sasaladza munna uyu ane a sa nee tsireledzo na thikhedzo kha mufumakadzi wawe.
- Ndi sasaladza kotho dza milayo dzine a dzi khou nea mufumakadzi uyu thuso yo mu fanelaho.
[ZWIVHILI fhedzi zwi pfalaho.]√√ (2)

[10]**THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA A: 30**

KHETHEKANYO YA B: NGANEA/FOLUKUŁOO**NGANEA*****NANDI NDI SHENGA?*– NE Sigogo****MBUDZISO YA 6: *NANDI NDI SHENGA?*– MBUDZISO NDAPFU**

KHA VHA DZHIELE NZHELE: Vha shumise adendamu iyi khathihi na rubriki i re mafhedziseloni.

Maraga dza mbuno: 15

Maraga dza tshivhumbeo na luambo: 10

Maraga dza tshivhumbeo na luambo dzi avhelwe nga ndila i tevhelaho:

- Tshivhumbeo na Luambo: maraga 10 dzo avhelwa nga ndila hei:
 - Arali e kha khoudu 5 u wana maraga 8-10
 - Arali e kha khoudu 4 u wana maraga 6-7
 - Arali e kha khoudu 3 u wana maraga 4-5
 - Arali e kha khoudu 2 u wana maraga 2-3
 - Arali e kha khoudu 1 u wana maraga 0-1

ADENDAMU

- Izwi hu tou vha mutheo wa u tola/maka mbudziso iyi. Zwi tevhelaho kha zwi shumiswe sa tsumbandila/maga a u thusedza musi vha tshi tola/maka mbudziso iyi.
- Vhalingiwa vha nga nekeda tsumbo/vhupfiwa/mbuno dzo angalalaho vhukuma musi vha tshi tikedza makumedzwa/vhuimo/kuvhonele kwavho.
- Kha vha shumise rubriki i re kha siatari la u fhedza musi vha tshi tola/maka mbudziso iyi.

Marangaphanda

Milaedza ndi zwine muñwali a tama vhavhali vha tshi zwi guda, nahone zwine zwa vha ngudo khavho vhutshiloni. Vhaanewa ndi vhathukhumbulelwa vhane muñwali a nanga u vha shumisa u bveledza milaedza buguni yawe. Ri na tshaka tharu dza vhaanewa vhahulwane vhane vha vha muanewa dendele, mupikisi na mulutanyi. Buguni iyi hu na milaedza minzhi ine muñwali a tama u i pfukisela kha vhavhali i katelaho u tangedza nyimele, u farisana, u sa nyadzana, u hangwelana na u sa kolelana.

Mbuno

- Vhabebi vha tea u tangedza uri zwi a konadzea uri hu bvelele zwe vhathu vha vha vha songo zwi lavhelela. Vho Madilaga vha divha mufumakadzi wavho a tshi ita zwa vhuteamuta fhedzi vha mangala a tshi vhfifha muvhilini zwe vha vha vha songo zwi lavhelela.

- Vhokhotsi vha tea u farisana na vhafumakadzi vhavho kha nyimele inwe na inwe i kondaho mutani. Musi Tshifhiwa a tshi bebwa e na liño Vho-Madilaga a vha farisani na mufumakadzi wavho, vha vhudza mufumakadzi uri vhone a vha zwi dzheni.
- Mitani mirado ya muta i tea u neana thompho na u tevhela matshiliso avhudi zwa sa ralo mudini a hu nga vhi na mulalo. Vho-Madilaga vha dzulela u semana na mufumakadzi wavho Vho-Luvhani phanda ha vhana zwine zwa ita uri li si lale mutani wa ha Madilaga.
- Arali hu na khakhathi na phambano mitani, mita kha i wane thuso kha mashaka na dzikhonani. Izwi ri zwi vhona musu hu tshi vha na phambano mutani wa ha Madilaga musu vha tshi pwasha khaphu na u sinyutshela Vho-Luvhani, izwi zwi ita uri hu swike Vho-Muvhi khaladzi a Vho-Luvhani na Vho-Mainganye khaladzi a Vho-Madilaga u tandulula thaidzo dza avho vhavhili.
- Vhabebi vha songo lata vhana vhavho nga nthani ha samba. Izwi ri zwi vhona musu Vho-Luvhani vha tshi lwisa u phumula samba la nwana wavho na u kondelela musu Tshifhiwa a tshi koleliwa. Vha lingedza u mu bvisa kha mutsiko nga u pfulutshela Polokwane.
- Vhathu a vha tei uri vha kolele vhañwe vhathu. Izwi ri zwi vhona musu muzwala wa Vho-Luvhani Vho-Maambavhañwe vha tshi gidimela sibadela u vhona nwana we vha pfa a tshi khou ambiwa kha radio uri o bebwa e na liño. Vha tshi swika sibadela vha niwa nga thoni musu vha tshi wana uri ndi nwana wa muzwala wavho. Vho-Ana muhura wa Vho-Luvhani vha kolela Tshifhiwa vha ri ndi shenga line la luma muthu tshilonda tsha hone a tshi fholi.
- Arali hu na zwine vhathu vha sa zwi pfesese kha vha tode ngeletshedzo kha vhathu vhane vha vha na ndivho ngauri zwi do vha thusa uri vha wane thandululo. Izwi ri zwi vhona musu hu tshi swika Vho-Nicholson vhane vha vha mudivhi vha disaho thandululo ya uri Tshifhiwa a si shenga nahone a si muholefali.
- Vhathu kha vha litshe u thetshesela dziñanga ngauri dzi a zwifha na u lutanya vhathu. Izwi ri zwi vhona musu zwibudzana zwa Vho-Ana zwo dzhena mudini wa Vho-Madilaga zwa luñwa nga mmbwa he vha fhedza vho ya u vhoneisa ha vhomaine. Vho-Ana vha fhedza vha tshi wanedzwa mudini wa Vho-Madilaga na vhomaine vha fhedza vho iswa musanda vha lifhiswa.
- Vhathu kha vha litshe u nyadza vhathu ngauri vhenevho vhathu vha nga fhedza vho ri thusa matshelo/vho bvelela vhutshiloni. Izwi ri zwi vhona musu Tshifhiwa we a vha a tshi talulwa na u nyadziwa a tshi fhedza a tshi bvelela nge a phasa masitasi yawe a dovha a wana mushumo ngei Germany.
- Vhathu arali vho khakhelana vha tea u hangwelana. Izwi ri zwi vhona musu Vho-Luvhani vha tshi hangwela munna wavho Vho-Madilaga. Tshifhiwa u hangwela khotsi awe. Muta wa ha Madilaga na wone u hangwela Vho-Ana musu vha tshi humbela pfarelo.

Magumo

Muñwali u vhoneala a tshi kona u shumisa vhaanewa u bveledza milaedza minzhi nga mafhungo a bugu iyi. U sumbedza uri vhathu ri tea u tangedza nyimele, u farisana, u thomphana, u hangwelana na u sa kolelana zwine zwa ri ita uri ri vhe na matshiliso.

MBUDZISO YA 7: NANDI NDI SHENGA – MBUDZISO PFUFHI

- 7.1 Tshi vhangaho phambano vhukati ha Lufuno na Vho Madilaga ndi u tuwa ha Vho Luvhani mudini vhusiku hu si na we vha mu onesa.√√ (2)
- 7.2 Ndi tshipida tsha u bveledza mafhungo/nyito i takuwaho,√ ngauri thaidzo ya u sa andana vhukati ha Vho Madilaga na muta wavho i khou di nana i tshi ya hune ra pfa Vho Luvhani vha tshi nala vhusiku vha sokou bva vha songo onesa.√ (2)
- 7.3 Mafhungo aya a thusedza u anetshelela zwa phanda ngauri zwe Vho Luvhani vha ita vha tshi nala hayani nge vha dinwa nga mukalaha wavho, vha fhedza vha tshi pfuluwa na vhana vha ya Polokwane vha sia Vho Madilaga vhe vhothe.√√ (2)
- 7.4 - Lufuno u tanwa sa nwana ane a thonifha vhathu vhahulwane/khotsi awe.
 - Lufuno u tanwa sa nwana ane a funa vhabebi vhawe.
 - Lufuno u tanwa sa nwana a sa todi u didzhenisa kha thaidzo dza vhabebi.
 - Lufuno u tanwa sa muthu a sa todi phosho/ane a funa mulalo mudini.
 [ZWIVHILI fhedzi zwi pfalaho.]√√ (2)
- 7.5 A tana siangane ya muta wa Vho-Madilaga une ha dzulela u vha na dziphambano√ ngauri a hu tsha todea muiwe nwana.√ (2)
- 7.6 Ndivho khulwane ine muiwali a tama u i bveledza nga u shumisa Lufuno ndi ya uri naho muthu e mutuku u a kona u nea ngeletshedzo vhathu vhahulwane/vhabebi nge ra pfa ene Lufuno a tshi eletshedza khotsi awe uri vha founela mme awe/ a hu na nwana ane a sa tode mudini wa hawe hu tshi dzula hu na mulalo.√√ (2)
- 7.7 - Vho Anna vha lutana na muta wa ha Madilaga.
 - U pomoka havho muta wa Madilaga nga mafhungo a si one zwi vha hwelelisa musanda.
 - Vha lifhiswa mulandu musanda.
 [ZWIVHILI fhedzi zwi pfalaho.]√√ (2)
- 7.8 - U bevelela ha Tshifhiwa zwi fhedza zwi tshi ita uri muta wa ha Madilaga we wa thuthea u farane hafhu.
 - Tshifhiwa u hangwela khotsi awe.
 - Vho Luvhani vha hangwela munna wavho, zwithu zwothe a si zwe vhavhali vha vha vho zwi lavhelela.
 [ZWIVHILI fhedzi zwi pfalaho.]√√ (2)

- 7.9 Tshifhiwa u fana na mme awe Vho Luvhani ngauri vhothe vha a kona u hangwela na u fhat̃a vhukonani. Tshifhiwa na mme awe vho hangwela Vho Madilaga kha vhu^hvi hothe he vha vha itela.√√ (2)
- 7.10 U pfulutshela Polokwane ha Vho Luvhani zwi fha Tshifhiwa tshikhala uri a bveledze pfunzo dzawe dza mat̃iriki nga naledzi.√ Izwi zwi tu^tuwedza mathakheshandwa nge Tshifhiwa a ya u guda na u shuma Germany zwe vhatu vha vha vha songo zwi lavhelela uri muthu we a bebwa e na vuholefhali a nga zwi bveledza.√ (2)
- 7.11 - Ndi sasaladza Vho Madilaga kha u tambudza mufumakadzi wavho.
 - Ndi sasaladza Vho Madilaga u ditetshela tshivhalo tsha vhana tshine vha tea u vha natsho.
 - Ndi sasaladza Vho Madilaga kha u hana ñwana nge a bebwa e na l̃no.
 - Ndi sasaladza Vho Madilaga kha u ima na shango vha furalela musadzi wavho na vhana.
 [ZWIRARU fhedzi zwi pfalaho.]√√√ (3)
- 7.12 Ee, ndi a mu pfela vhu^tungu ngauri:
 - U bva tshe mme awe vha v^hifha muvhilini ngae na musi o no bebiwa, khotsi awe a vho ngo vuwa vho mu t̃anganedza.
 - U sa t̃anganedzwa nga vhadzulapo nga ñwambo wa vuholefhali a si zwithu zwi takadzaho.
 - U aluswa nga mubebi muthihi ndi zwithu zwi v^havhaho.

KANA

Hai, a thi mu pfeli vhu^tungu ngauri:

- U sa t̃anganedzwa hawe nga khotsi awe na vhadzulapo ndi zwone zwo itaho uri a bvelele v^hutshiloni.
- Nyimele yawe yo vha pfunzo kha vhatu uri u bebwa muthu e na l̃no a si vuholefhali.

[ZWIVHILI fhedzi zwi pfalaho.] √√

(2)

[25]

MBUDZISO YA 8: ISHA LA MITODZI – MBUDZISO NDAPFU

KHA VHA DZHIELE NZHELE: Vha shumise adendamu iyi khathihi na rubriki i re mafhedziseloni.

Maraga dza mbuno: 15

Maraga dza tshivhumbeo na luambo: 10

Maraga dza tshivhumbeo na luambo dzi avhelwe nga ndila i tevhelaho:

- Tshivhumbeo na Luambo: maraga 10 dzo avhelwa nga ndila hei:
 - Arali e kha khoudu 5 u wana maraga 8-10
 - Arali e kha khoudu 4 u wana maraga 6-7
 - Arali e kha khoudu 3 u wana maraga 4-5
 - Arali e kha khoudu 2 u wana maraga 2-3
 - Arali e kha khoudu 1 u wana maraga 0-1
- Izwi hu tou vha mutheo wa u tola/maka mbudziso iyi. Zwi tevhelaho kha zwi shumiswe sa tsumbandila/maga a u thusedza musu vha tshi tola/maka mbudziso iyi.
- Vhalingiwa vha nga nekeda tsumbo/vhupfiwa/mbuno dzo angalalaho vhukuma musu vha tshi tikedza makumedzwa/vhuimo/kuvhonele kwavho.
- Kha vha shumise rubriki i re kha siatari la u fhedza musu vha tshi tola/maka mbudziso iyi.

ADENDAMU**Marangaphanda**

Milaedza ndi zwine muṅwali a tama vhavhali vha tshi zwi divha zwine zwa vha ngudo khavho vhutshiloni. Vhaanewa ndi vhathukhumbulelwa vhane muṅwali a nanga u vha shumisa u bveledza milaedza buguni yawe. Ri na tshaka tharu dza vhaanewa vhahulwane vhane vha vha muanewa dendele, mupikisi na mulutanyi. Buguni iyi hu na milaedza minzhi ine muṅwali a tama u i pfukisela kha vhavhali i katelaho u sa vha na zwiphiri, u farisana, u fhulufhedzea na u hangwelana/farelana.

Mbuno

- Muthu u tea u fhulufhedzea kha mufunwa wawe zwa sa ralo hu vha na mvelelo dzo vhifhaho. Izwi ri zwi vhona musu Maria na Vho-Loshani vha sa fhulufhedzei kha vhafunwa vhavho. Maria ha fhulufhedzei kha Aifheli ngeno Vho-Loshani vha sa fhulufhedzei kha mufumakadzi wavho Vho-Josephine. Izwi zwi fhedza zwi tshi disa malwadze, vhudakwa na mupfuluwo mitani iyi mivhili.
- Musu ri tshi tshila na dzikhonani kha ri fhulufhedzee khadzo. Vho-Loshani a vha fhulufhedzei kha khonani yavho Aifheli ngauri vha khakhisa mufunwa wawe Maria zwa fhedza zwi tshi khakhisa vhukonani havho.

- Muthu ha ngo tea u kutela vhuada a tshi khou vhu vhona ngauri zwi do fhedza zwi tshi vhaisa iwe mune. Izwi ri zwi vhona musu Vho-Josephine vha tshi kutela vhuada ha munna wavho ngeno vha tshi tou zwi divha zwaure Maria u vhfha muvhilini hawe ndi mihwalo yavho, fhedzi zwi fhedza zwi tshi vha vhangela vhulwadze.
- Muthu a tshi tshila a na tshiphiri ha vhi na mulalo. Izwi ri zwi vhona musu Maria a tshi dzulela u la mbilu na u disola, na musu a tshi tamba nga madi a mashika e Aifheli a tamba ngao uri nwana a bebwe a tshi fana nae. U toda na u pfulutshela Thohoyandou hune vha si divhiwe nga muthu.
- A hu na tshiphiri shangoni tshine tsha sa do divhea, hu do vha na ndila ine tsha do phulea ngayo. Izwi ri zwi vhona musu Musatondwa na Rotondwa vha tshi funana musu vha yunivesithi lune vha fhedza vha tshi khakhisana zwine zwa ita uri tshiphiri tshi bevele khagala tsha uri vhothe ndi vhana vha Vho-Loshani.
- Vhathu kha vha litshe u tshila na zwiphiri ngauri zwi na masiandaitwa a si avhudi. U phulea ha tshiphiri tsha uri Rotondwa na Musatondwa ndi vhana vha Vho-Loshani, zwo ita uri Vho-Loshani vha fhedze vha tshi pfulutshela Shakadza na u vha tshidakwa. Vho-Josephine vha farwa nga vhulwadze. Maria na ene a farwa nga vhulwadze a ita na u goda dzawe a humela ha hawe.
- Ri vhathu a ri tei u dzula na thaidzo ngauri zwi fhedza zwi tshi ri disela mutsiko. Izwi ri zwi vhona musu Vho-Josephine na Maria vha tshi fhedza vha na mutsiko.
- Kha vthutshilo zwi a lemela u fhambanya vhathu vhane vha funana. Izwi ri zwi vhona musu Rotondwa na Musatondwa vha tshi hana, vha di isa phanda na u funana naho vha tshi vhudzwa uri vha vhana vha khotsi muthihi.
- Vhathu kha vha litshe u fhulufhela tshothe kha dzikhonani. Izwi ri zwi vhona musu Aifheli a tshi dzhielwa musadzi nga khonani yawe Vho-Loshani vhane vha fhedza nga u mu tshinya.
- Vhathu arali vha khakhelana vha tea u hangwelana. Izwi ri zwi vhona musu Aifheli a tshi hangwela mufumakadzi wawe Maria lune u fhedza o mu tevhela hayani.

Magumo

Munwali u vhonala a tshi kona u shumisa vhaanewa u bveledza milaedza minzhi nga mafhungo a bugu iyi. O sumbedza uri vhathu kha vha fhulufhedzee, ri songo vha na zwiphiri, ri tea u hangwelana/farelana uri vthutshilo vhu vhe havhudi.

[25]

KANA

MBUDZISO YA 9: ISHA LA MITODZI – MBUDZISO PFUFHI

- 9.1 Tshine tsha khou ita uri hu sa vhe na nyandano vhukati ha Aifheli na Maria ndi nga niwambo wa uri Maria u khou hana u humela vhuhadzi hawe nga u divha vhukhaki hawe kha Aifheli.√√ (2)
- 9.2 Ndi tshipida tsha nyito i waho,√ ngauri ndi hune ra pfa thaidzo ya tshiphiri vhukati ha Vho-Loshani na Maria ya u pomotshedza Aifheli mihwalo i si yawe i tshi bvela khagala, Aifheli u hangwela musadzi wawe.√ (2)
- 9.3 Mafhungo aya a na mushumo wa u anetshela zwa murahu zwine musi Aifheli a tshi vhudza Maria uri Rotondwa u khou funana na Musatondwa, Maria a dinalea a sumbedza uri ene a nga si bikelwe nga Musatondwa vhuhulu ene a nga lumba a humela hayani ha hawe.√√ (2)
- 9.4 - Rotondwa u tanwa sa niwana ane a thonifha vhatu vhahulwane/khotsi awe.
- Rotondwa u tanwa sa niwana ane a funa vhabebi vhawe.
- Rotondwa u tanwa sa niwana a no takalela u dzhena tshikolo/zwa pfunzo.
[ZWIVHILI fhedzi zwi pfallaho.]√√ (2)
- 9.5 Mafhungo aya a tana siangane ya muta wa Vho-Netshipate une u khou tshila ntha ha tshiphiri tsha u tshinywa ha Maria nga Vho-Loshani, √ ngauri naho hu na vhukhaki vha a farelana.√ (2)
- 9.6 Ndivho khulwane ine muñwali a tama u i bvisela khagala nga u shumisa Vho Loshani ndi ya uri muthu ha tei u tou fhulufhela tshothe khonani nga maanda kha sia la mbingano ngauri hu a vha na u khakhisana hunzhi.√√ (2)
- 9.7 - Vho-Netshipate vha dzhielwa musadzi nga khonani.
- Vha alusa niwana wa muñwe munna ngeno khotsi awe a tshi khou tshila.
- Vha mala musadzi ane u na thumbu ya muñwe munna.
- Vhana vha khotsi vho khakhisana.
[ZWIVHILI fhedzi zwi pfallaho.]√√ (2)
- 9.8 Mafhungo haya a thusedza magumo a lishandi ngauri ri vha ri tshi lavhelela uri musi Aifheli a tshi wanulula uri Rotondwa a si niwana wawe u do mu lata a fhedza nga u tala Maria, fhedzi musi nganea i tshi fhela ri vhone a tshi tevhela Maria ha hawe a fhedza nga u mu farela/A tshi tangedza Rotondwa sa niwana wawe/Aifheli ha lwisi Vho-Loshani kha vhuada havho.√√ (2)
- 9.9 Vho-Loshani vha a fana na Maria ngauri vhothe a vha fhulufhedzei ri tshi da kha mafhungo a mbingano, vha funesa zwiphiri, vha tavhanya u kundwa nga nyimele.√√ (2)

- 9.10 U dzhena ha Rotondwa na Musatondwa Yunivesithi ya Venda zwi ita uri vha funane vha fhedze nga u khakhisana.√ Hezwi zwi ita uri ri swike kha mathakheshandwa a iyi bugu musi tshiphiri tsha uri Rotondwa na Musatondwa ndi vhana vha Vho-Loshani tshi tshi bvela khagala zwe zwa vha zwi songo lavhelelwa uri zwi do dzumbuluwa/divhea.√ (2)
- 9.11 - Ndi sasaladza Vho-Loshani kha u funana na musidzana wa khonani yavho Aifheli.
 - Ndi sasaladza u ita vhuuwe vhushaka ha u funana u kha mbingano.
 - Ndi sasaladza tshikwekwe tsha u pometshedza Aifheli mihwalo yavho.
 [ZWIRARU fhedzi zwi pfallaho.]√√√ (3)
- 9.12 Ee, ndi a vha pfela vhutungu:
 - Ngauri zwe Vho-Loshani vha ita zwa u funana na u khakhisa Maria zwo vha vhangela malwadze.
 - Zwo ita uri riwana wavho a tangane thoho musi a tshi vhotholowa.
 - Zwo ita uri vhukonani havho na vha muta wa ha Netshipate vhu khakhisee

KANA

Hai, a thi vha pfeli vhutungu ngauri:

- Vho tou dzula na tshiphiri vha tshi itela u tsireledza munna wavho.
- Vho tou litsha u isa mafhungo aya kha vhahulwane vha muta uri vha a dzudzanye.

(2)
[25]

KANA

MBUDZISO YA 10: *KHUVHANGANYO YA FOLUKULO* – MBUDZISO NDAPFU

KHA VHA DZHIELE NZHELE: Vha shumise adendamu iyi khathihi na rubriki i re mafhedziseloni.

Maraga dza mbuno: 15

Maraga dza tshivhumbeo na luambo: 10

Maraga dza tshivhumbeo na luambo dzi avhelwe nga ndila i tevhelaho:

- Tshivhumbeo na Luambo: maraga 10 dzo avhelwa nga ndila hei:
 - Arali e kha khoudu 5 u wana maraga 8-10
 - Arali e kha khoudu 4 u wana maraga 6-7
 - Arali e kha khoudu 3 u wana maraga 4-5
 - Arali e kha khoudu 2 u wana maraga 2-3
 - Arali e kha khoudu 1 u wana maraga 0-1

ADENDAMU

- Izwi hu tou vha mutheo wa u tola/maka mbudziso iyi. Zwi tevhelaho kha zwi shumiswe sa tsumbandila/maga a u thusedza musi vha tshi tola/maka mbudziso iyi.
- Vhalingiwa vha nga nekeda tsumbo/vhupfiwa/mbuno dzo angalalaho vhukuma musi vha tshi tikedza makumedzwa/vhuimo/kuvhonele kwavho.
- Kha vha shumise rubriki i re kha siatari la u fhedza musi vha tshi tola/maka mbudziso iyi.

Marangaphanda

Milaedza ndi zwine muṅwali a tama vhavhali vha tshi guda zwone. Ndi zwavhukuma uri maṅwalwa a sialala ndi tshirathisi, tshi shumaho u vula maṅa vhatu uri vhutshiloni vha tea u talifhela nyimele dzine dzi nga vha piringedza vha fhedza vho wela milingoni i sa takuwi. Lungano, tshikhoḁo na mirero zwo netshedzwaho, zwi ri fha ngudo i sa vhambedzwi vhutshiloni ine ya ḁo dzula i ngoho i sa hanedzwi. Mugudi a nga talutshedza uri lungano, tshikhoḁo na mirero ndi mini.

Mbuno

- Nga lungano lwa 'VHATUKANA VHA NO SHANDUKA', muṅwali u kaidza uri vhatu vha songo vhona u naka ha muthu, vha gidimela u vhumba vhukonani nae vha sa vha divhi vha nga ḁo dzhena khomboni. Vhasidzana vha vhona lunako lwa vhatannga vha a vha tahela na vhabebi vha songo vhudzwa.
- U ungwa nga madzanga vhutshiloni zwi na masiandaitwa mavhi. Vhasidzana vha ungwa nga nama na lufuno lwa vhatannga vhavho vha sa divhi uri hu na tshiphiri tsha uri vha khou noniswa uri vha vhulawe.

- Tshithu/muthu a nyadziseaho a nga vha ene ane a u phulusa vhutshiloni. Vhasidzana vha phuluswa nga muvhuda we khavho wa vha u tshi nga tshithu tshi si na mushumo, fhedzi wa vha wone u vha vhudzaho matshilele mavhi a vhatannga vhavho, wa vha nea na maano a u ponya kha lufu, wa fhedza wa vha tanganya na vhabebi vhavho.
- Zwothe hezwi zwe vhasidzana vha tangana nazwo zwi itwa nga u funesa madzanga, u fhurea hune ha itwa nga lunako na nama.
- Tshikhodo tsha sialala tsha 'MAKWINDA A TSHIUNGANI,' nga tshikhodo itshi murendi u na khaidzo ya uri vathu vha tea u tevhela ndaela/zwiila nga uri zwa sa ralo vha do dzhena khomboni. Lwaphungu, hone zwifhoni zwa vha Tshiungani, arali u si mukololo wa hone, a hu dzhenwi. Ane a pfuka ndaela iyi u tangana na phanzi i sa takuwi. Naho hu tshi divhelwa madambi, vhana vha hone vha diphina nga u bambela hone. Izwi zwi nga dovha zwa vha mulaedza wa uri zwau a zwi vhifhi, zwi vhifhela vhatsinda.
- U pfa, u tevhedza ndaela dza vhahulwane, zwi disa zwivhuya. Vha Tshiungani vha rerelela zwidzimu zwavho, vha lidza tshikona, vha wana zwiliwa na maadi.
- Tsumbo dza mirero dzi tevhelaho dzi tou longondo na lungano na tshikhodo zwo bulwaho afho ntha.
 1. Dangani la fobvu a hu dzhenwi
 2. Funguvhu lo ri thi laiwi la fhira mudzi lo kovhela
- Murero 1: Dangani la fobvu a hu dzhenwi. Iyi ndi khaidzo i bvaho kha musiki wa murero uri ri songo diita vhatihi na vhavhi ri sa do wela khomboni.
Murero 2: Funguvhu lo ri thi laiwi la fhira mudzi lo kovhela. Afha muñwali u khou di simesa kha u nea tsivhudzo ya uri muthu kha thetshelese ndayo dza vhanwe ndi hone a tshi do tinya vhunzhi ha khombo vhutshiloni.

Magumo

Mañwalwa/zwibveledzwa izwi zwothe, lungano, tshikhodo na mirero zwo shuma u kaidza, u eletshedza vhavhali nge ra vhona lungano lwo eletshedza uri ri songo fhurea nga madzanga a nga ho zwiliwa na lunako, tshikhodo tsha tsivhudza uri ndaela na u tevhela zwiilaila zwi disa zwivhuya, mirero yo nea tsivhudzo ya uri kha ri tutshele kule na vathu vha mikhwa mivhi nahone ri tea u thetshelesa vhanwe. Hezwi zwothe zwi ombedzela uri mañwalwa a sialala ndi zwirathisi zwa zwivhuya kha vathu.

[25]

KANA

MBUDZISO YA 11: *KHUVHANGANYO YA FOLUKULOO* – MBUDZISO PFUFHI

- 11.1 Maipfi 'Salungano! Salungano!' ndi mvulatswinga/mathomele/marangaphanda a puloto ya lungano, ane a vha a tshi khou shumiswa nga muanetsheli a tshi toda u vhudza vhathetsheseleshi uri kha vha thetshelese.√√ (2)
- 11.2 Zwe zwa bvelela magumoni a lungano ulu zwi na vhushaka ngauri mapfene o fhurwa nga muvhuda u thoma kha u bikana namusi a tshi tenda u ya musanda, a tshi humbula uri muvhuda u do wanala mulandu, fhedzi vhamusanda vha tshi hatula vhe ri tshinanga ndi tsha muvhuda ngauri wo kona u tshi lidza.√√ (2)
- 11.3 Pfene li tanwa sa phukha i songo talifhaho √ ngauri tshifhinga tshothe afha kha lungano li a tenda u fhurwa nga muvhuda lone la sala li na tshinyalelo. √ (2)
- 11.4 Murero uyu u tana vhutsilu/sumbedza uri arali muthu a tenda u dovholola tshithu u fhedza o wela khomboni, pfene lo fhurea la tenda u vhuzelela bodoni uri li bikiwe lwa vhuvhili, muvhuda u si li fule, ha mbo vha u fa halo.√√ (2)
- 11.5 Ndi tshipida tsha nyito i waho. √ Ngauri ri khou pfa thaidzo ya mapfene ya u swika musanda a zwifha, a ri muvhuda wo tswa tshinanga, khosi i tshi hatula ya nea muvhuda tshinanga itsho, mapfene a vho vhilahela uri o vha o tea a songo tenda u ya musanda. √ (2)
- 11.6 - Muvhuda u a kona u luvhelela u tshi toda zwa u la.
- Muvhuda u a kona u fhura ngauri wo ita uri mapfene a fhirele phanda a u litshe nge wa ri tshinanga tsho lila phanda.
- Muvhuda wo ri kha ri ye musanda u tshi divha uri khatulo i do ima nawo.√√
[Zwivhili fhedzi zwi pfalaho.] (2)
- 11.7 - Ndo vha ndi tshi do litsha a u zwifha.
- Ndo vha ndi sa do tenda u ya musanda.
- Ndo vha ndi sa do tenda u lidza ngauri nda divha ngoho ya uri a thi koni.
[Na zwiwe zwi pfalaho.] √√√ (3)
- 11.8 Murendi u tama u ri vhudza uri Thovhele Rammbuda u a gidimesa, luvhilo lwawe lu fanyiswa na lwa muvhuda.√√ (2)
- 11.9 Murendi u toda u bvisela khagala uri Thovhele Rammbuda ndi goswi fhedzi u na vhatali ha u kona u dipilela musi wa nndwa.√√ (2)

- 11.10 C/Ndi khumbe dza muri dzine vhathu vha nga vhalela ngadzo vha tshi fulelav (1)
- 11.11 Murendi u shumisa tshigarukela u vhidzelela/u khwathisedza zwine a khou amba.√ (1)
- 11.12 Murendi u toda u tsivhudza vhathu uri Thovhela Rammbuda ndi muthu ane ha funi dzikhakhathi fhedzi wa mu levhela a nga u huvhadza.√√ (2)
- 11.13 Ee, ndi a zwi takalelela ngauri:
-U vha mukololo ndi zwithu zwa ndeme kha mvelele yashu ya Vhavenda.
- Ndi vhathu vha sa funi dzikhakhathi.
- Ndi vhathu vha re na vhubali vhane vha kona u dipilela nndwani.
[ZWIVHILI fhedzi zwi pfallaho.]√√ (2)
[25]

T̂HANGANYELO YA KHETHEKANYO YA B: 25

KHETHEKANYO YA C: DIRAMA**MBUDZISO YA 12: U LEMA HU FHIRA U LOTSHELWA – MBUDZISO NDAPFU****U LEMA HU FHIRA U LOTSHELWA – IP Demana**

KHA VHA DZHIELE NZHELE: Vha shumise adendamu iyi khathihi na rubriki i re mafhedziseloni.

Maraga dza mbuno: 15

Maraga dza tshivhumbeo na luambo: 10

Maraga dza tshivhumbeo na luambo dzi avhelwe nga ndila i tevhelaho:

- Tshivhumbeo na Luambo: maraga 10 dzo avhelwa nga ndila hei:
 - Arali e kha khoudu 5 u wana maraga 8-10
 - Arali e kha khoudu 4 u wana maraga 6-7
 - Arali e kha khoudu 3 u wana maraga 4-5
 - Arali e kha khoudu 2 u wana maraga 2-3
 - Arali e kha khoudu 1 u wana maraga 0-1

ADENDAMU

- Izwi hu tou vha mutheo wa u tola/maka mbudziso iyi. Zwi tevhelaho kha zwi shumiswe sa tsumbandila/maga a u thusedza musi vha tshi tola/maka mbudziso iyi.
- Vhalingiwa vha nga nekeda tsumbo/vhupfiwa/mbuno dzo angalalaho vhukuma musi vha tshi tikedza makumedzwa/vhuimo/kuvhonele kwavho.
- Kha vha shumise rubriki i re kha siatari la u fhedza musi vha tshi tola/maka mbudziso iyi.

ADENDAMU**Marangaphanda**

Muhumbulo muhulwane ndi zwine muñwali a amba nga hazwo/ zwine a tama vhatu vha tshi zwi divha nga mafhungo a bugu yawe. Vhatambi ndi vhatukhumbulelwa vhane muñwali a vha shumisa u bvedza thero kana muhumbulo muhulwane diramani yawe. Ri na tshaka nanzhi dza vhatambi sa dendele, mulutanyi, mupikisi na dziñwe nanzhi. Diramani iyi muhumbulo muhulwane ndi wa uri u lema vhana zwi na masiandaitwa a si avhudi.

Mbuno

- Vho-Marita vha imelela niwana wavho Mashudu musi khotsi awe Vho-Nefefe vha tshi mu kaidzela u tshimbila vhusiku na u vhuya hayani lo kovhela lwe vha fhedza vho mu nyambudza.
- Vho-Marita vha vhudza Mashudu uri a nga ya hune a funa tenda a tavhanya u vhuya hayani zwine zwa sumbedza u sa vha na vhudifhinduleli ha mubebi kha niwana wawe.
- Vha shumela Mashudu na u mu itela tshinwe na tshinwe ene o dzula hu si na zwine a ita. Khaladzi awe Khwathisani u tsivhudza mme awe uri vha litshe u lema Mashudu hone vhone vha ya mu sasaladza na u mu sinyutshela. Kuitele ukwu ku nanisa vhubva na vhendeiwa ha Mashudu.
- Vho-Marita vha amba mafhungo a vhatukana na Mashudu vha tshi mu tendela na u mu tutuwedza kha zwa u funa vhatukana vhanzhi na u vha disa hayani, zwine zwa khou nanisa u bva ndilani hawe.
- Vho-Marita vha rengela Tshibio, muine wa vathanga vha Mashudu zwiambaro na u mu bikela musi a tshi da mudini wavho.
- U tutuwedza Mashudu kha u sa ita mishumo ya tshikolo na u sa thonifha vhadededzi zwi nanisa vhubva na vhendeiwa ha Mashudu.
- Musi vha tshi sema mudededzi Vho-Ludwevha vha tshi vha semela u kaidza Mashudu nga nthani ha u sa ita mushumo wa tshikolo, vha vha vha tshi khou tou nanisa vhubva na vhendeiwa ha Mashudu.
- Vho-Marita vha ima na Mashudu musi a tshi vha vhudza uri ene ha funiwi tshikoloni, zwine zwa khou tou ita uri Mashudu a nane u bvafha na u lemala.
- Musi Mashudu a tshi vhudza Vho-Marita uri hu na Tsaniwani vhone vha mu tutuwedza uri a funane nae na uri a mu tafele a shavhele nae tshikhuwani vhunga e garaba.
- U lema havho Mashudu na u mu tendela a tshi ita zwine a funa zwi ita uri a vha nyadze na u vha sema musi vha tshi hana musi a tshi tuwa na Tsaniwani tshikhuwani nge vha lora a tshi khou thulwa nga goloi a lovha.
- U lema havho Mashudu na u mu gudisa vhupfe zwi fhedza zwi tshi dzhia vhutshilo ha Mashudu na ha vhone mme awe nge vha fhedza vha tshi mila philisi vha divhulaha.

Magumo

Muniwali u vhonala a tshi kona u shumisa Vho-Marita sa mutambi u bveledza muhumbulo muhulwane wa dirama iyi. U tendela Mashudu a tshi tshimbila lo kovhela, u sa guda u bika, u nyadza vhagudisi na u sa ita mushumo wa tshikolo na u mu tutuwedza uri a fune vathanga vhazhi-vhanzhi zwi fhedza zwi tshi vhulaisa mme na niwana, (Vho-Marita na Mashudu).

[25]

MBUDZISO YA 13: U LEMA HU FHIRA U LOTSHELWA – MBUDZISO PFUFHI

13.1 Mashudu u bveledzwa/ṭanwa sa mutambi ane a:

- Funesa vhaṭhannga
- A sa ṭodi tshikolo
- A no funesa tshelede
- A re na tshiṭongisa.

[ZWIVHILI fhedzi zwi pfalaho.] √√

(2)

13.2 Ndi tshipida tsha nyito i takuwaho/u bveledza mafhungo,√ ngauri thaidzo ya Mashudu ya u lemala na u funa vhaṭhannga i khou ya phanda. √

(2)

Mulalo	Mashudu
- U funa tshikolo	- Ha funi tshikolo
- U a ita mishumo ya hayani.	- Ha shumi tshithu hayani.
- Ha ngo lemala.	- O lemala/ndi ndeniwa.

[Maraga MBILI kha mihumbulo mivhili i hanedzanaho.] √√

(2)

13.4 - Musi riṇe ri tshi divha uri Mashudu o ya muṭhanngani wawe ngeno Vho-Nefefe vha tshi divha uri o ya mavhengeleni.
 - Mashudu u ṭaha a sa zwi divhi uri Tsaniwani u na musadzi, ngeno vhavhali vha tshi zwi divha.
 - Mashudu u vha a sa zwi divhi uri Heleni u khou tou mu shushedza nga lufhanga, ngeno vhavhali vha tshi zwi divha.
 - Musi Mashudu a tshi diwisa tshikoloni, vhadededzi vho vha vha sa divhi uri u khou tou diitisa uri a ye u sumbedza mme awe Tsaniwani ngeno riṇe vhavhali ri tshi zwi divha.

[NTHIHI fhedzi i pfalaho.] √√

(2)

13.5 - Mufhindulano uyu u ri dzumbululela mudzedze wa tshifhinga tsha zwino,√hune vhaṭhannga na vhasidzana vha ambisana na u funana lune vha fhedza nga u malana hu songo thoma ha dzhenelela vhabebi.

(u ṭahisana)

- Vhathu vha dzula zwiṭasini.
- Hu na zwibadela.
- Vhana vha dzhena tshikolo.√

(2)

13.6 Muhumbulo muhulwane ndi wa uri u lema niwana zwi na masiandaitwa a si avhudi.√Mafhungoni a dirama iyi Vho-Marita vha lema niwana wavho Mashudu a fhedza a tshi lovha nge a thulwa nga golei tshikhuwani.√

(2)

13.7 Vhudipfi ha vhavhali ndi ha u dinalea/pfela vhuṭungu Mashudu musidzana wa gireidi 9, ane u khou ṭoda u litsha tshikolo a tshi itela u maliwa nga munna muḍi.√√

(2)

- 13.8 - Mashudu u semekanya mme awe.
 - Mashudu u thulwa nga modoro a lovha.
 - Vho-Mariṭa vha guma philisi vha lovha.
 - U fhelelwa nga mafhungo a tshikolo.
 [ZWIVHILI fhedzi zwi pfalaho]√√ (2)
- 13.9 Muṅwali u shumisa ndango ya tshiteidzhi nga ndila heyi a tshi itela u sumbedza uri Mashudu u khou takalela zwine zwa khou ambwa nga Tsaṅwani.√√ (2)
- 13.10 - U vhulaisa Mashudu.
 - U lutanya Tsaṅwani na Heleni
 - U dzhenisa Heleni khomboni.
 - U sia Vho-Nefefe vha si tshe na riwana na musadzi.
 - U lutanya Mashudu na Heleni/o todou dipwashela mudi/A vhanganga lufu lwa Vho-Mariṭa
 [ZWIVHILI zwi pfalaho.]√√ (2)
- 13.11 A zwi tangedzei ngauri:
 - U rwana a zwi tandululi thaidzo.
 - Nndwa a si yavhudi i vhanganga dzikhuvhabvu na mabulayo.
 - Vhanna a vha ngo tea u lwela musadzi a sa fhulufhedzei ngauri naho vha dzula nae, mikhwa yawe ha nga i litshi.
 [ZWIRARU fhedzi zwi pfalaho.] √√√ (3)
- 13.12 - Ndo vha ndi tshi do mu eletshedza uri a dzule fhasi na munna wawe vha dzudzanye mafhungo.
 - Ndo vha ndi tshi do mu eletshedza uri a ye kha vhashumelavhapo uri vha lingedze u tandulula thaidzo.
 - Ndo vha ndi tshi do ri a vhidze vha lushaka uri vha mu thuse kha thaidzo ine a vha nayo.
 - Ndo vha ndi tshi do mu eletshedza uri a ditutshela a ye hayani ha hawe.
 [ZWIVHILI fhedzi zwi pfalaho.] √√ (2)
- [25]

MBUDZISO YA 14: TSHILWAVHUSIKU – MBUDZISO NDAPFU

KHA VHA DZHIELE NZHELE: Vha shumise adendamu iyi khathihi na rubriki i re mafhedziseloni.

Maraga dza mbuno: 15

Maraga dza tshivhumbeo na luambo: 10

Maraga dza tshivhumbeo na luambo dzi avhelwe nga ndila i tevhelaho:

- Tshivhumbeo na Luambo: maraga 10 dzo avhelwa nga ndila hei:
 - Arali e kha khoundu 5 u wana maraga 8-10
 - Arali e kha khoundu 4 u wana maraga 6-7
 - Arali e kha khoundu 3 u wana maraga 4-5
 - Arali e kha khoundu 2 u wana maraga 2-3
 - Arali e kha khoundu 1 u wana maraga 0-1

ADENDAMU

- Izwi hu tou vha mutheo wa u tola/maka mbudziso iyi. Zwi tevhelaho kha zwi shumiswe sa tsumbandila/maga a u thusedza musi vha tshi tola/maka mbudziso iyi.
- Vhalingiwa vha nga nekeda tsumbo/vhupfiwa/mbuno dzo angalalaho vhukuma musi vha tshi tikedza makumedzwa/vhuimo/kuvhonele kwavho.
- Kha vha shumise rubriki i re kha siatari la u fhedza musi vha tshi tola/maka mbudziso iyi.

Marangaphanda

Muhumbulo muhulwane ndi zwine muñwali a amba nga hazwo/zwine a tama vhatu vha tshi zwi divha nga mafhungo a bugu yawe. Vhatambi ndi vhatukhumbulelwa vhañe muñwali a vha shumisa u bvedza thero kana muhumbulo muhulwane diramani yawe. Ri na tshaka nanzhi dza vhatambi sa dendele, mulutanyi, mupikisi na dziñwe nanzhi. Diramani iyi muhumbulo muhulwane ndi wa uri u kandekanya pfanelo dza vhadzulapo vha Swongozwi zwi fhedza zwi tshi vha na masiandaitwa a si avhudi a nndwa.

Mbuno

- U sa tsha toda u fhira ha Maforotereke kha shango la Swongozwi le vha swieledwa zwi sumbedza lunyadzo zwine zwa sinyusa vhadzulapo.
- Maforotereke vha diengedzela shango nga u dzharatela vha songo tendelwa nga vhañe vha shango zwine zwa nanisa u sinyusa Khosi Tshilwavhusiku na vhalanda vhave ngauri zwiito izwi zwi sumbedza u kandekanywa ha pfanelo dza vhañe vha shango.

- Mavhuru vha rwa vhaṅe vha shango vha songo tshinya tshithu lune zwa sinyusa vhadzulapo ngauri zwine vha ita ndi u sumbedza lunyadzo na u kandekanya pfanelo dzavho.
- Dzithundu idzi dzi rwa mutukana Mphelekedzeni a lovha nga nthani ha mafuvhalo. Mphelekedzeni u rwelwa u sera darata a tshi khou tevhela mmbwa yawe, zwine zwa nana u sinyusa Khosi Khulu Tshilwavhusiku na vhalanda vhawe.
- Maforotereke vha shumisa vhaṅhannga na vhasidzana vha Swongozwi sa dziphuli vha sa vha holeli tshithu, zwine zwa sumbedza lunyadzo na u kandekanya pfanelo dzavho.
- U hana ha Luka ngeletshedzo ya vathu vha have ya uri vha fhirele phanda na musi a tshi vha vhudza uri na ene shango ndi lawe, zwi ita uri Khosi Khulu Tshilwavhusiku na vhalanda vhawe vha tou nana u sinyuwa.
- Musi vha tshi shushedza vhurumelwa vhu bvaho ha khosi Khulu Tshilwavhusiku uri vha lingedze u tandulula thaidzo nga tshigidi, izwi zwi tou nana u sinyuwa ha Thovhele lwe a humbula uri ndi khwine u tutula mapfumo uri i shome.
- Tshilwavhusiku u dzhia liga la u tou lwa na Maforotereke nga mapfumo sa musi vha tshi khou vha nyadza na u vha nyefula kha shango la vhomakhulukuku vhavho sa musi muthu a na pfanelo dza u lwela zwine zwa vha zwawe.
- U sa pfesesana havho zwi livhisa kha uri Tshilwavhusiku na mmbi yawe vha fhedze vha tshi tshotela Maforotereke vhusiku vha vha vhulaha
- Khosi Khulu na mmbi yawe vha vhulaha vhafumakadzi, vhanna khathihi na vhana.
- U hana havho u tuwa kha shango le vha tou sendelelwa zwi vhangaphambano na mabulayo a si na vhukono.

Magumo

Munwali u vhonala a tshi kona u shumisa maforotereke sa vhatambi u bveledza muhumbulo muhulwane wa dirama iyi. Nangoho u sa ima kha mulanga, u nyadza vhaṅe vha shango na u kandekanya pfanelo dza vha Swongozwi zwi vha na masiandaitwa a si avhudi ngauri zwi disa makhaulambilu musi vathu vha tshi vhulahana nga zwihali.

[25]

KANA

MBUDZISO YA 15: TSHILWAVHUSIKU – MBUDZISO PFUFHI

- 15.1 Khosi khulu Thovhele Tshilwavhusiku u bveledzwa/tanwa sa mutambi/khosi ine ya funa shango layo, khosi ya tshituhu ine ya diimisela u fela shango na vhalanda.√√ (2)
- 15.2 Ndi tshipida tsha nyito i takuwaho/u bveledza mafhungo,√ ngauri ri vhona thaidzo ine khosi Tshilwavhusiku na vhalanda vhawe ya u sa tsha toda u tuwa ha Maforotereke i tshi khou ya phanda.√ (2)
- 15.3
Ledia	Luka
- U funa mulalo
- U toda u tandulula thaidzo nga u tou amba.	- Ndi muthu a funaho dzikhakhathi
- U funa u tandulula thaidzo nga dzinndwa.
- [Maraga MBILI kha mihumbulo mivhili i hanedzanaho.]√√ (2)
- 15.4 Aironi ya dirama ndi musiri rine sa vhataleli ri tshi khou divha zwine zwa khou itea kha vhatambi, vhona vha sa zwi divhi sa musiri rine ri tshi zwi divha zwa uri Khosi Thovhele Tshilwavhusiku na vhalanda vhawe vha do tshotela mavhuru vhusiku ngeno vhona vha sa zwi divhi.√√ (2)
- 15.5 Mufhindulano uyu u ri dzumbululela mudzedze wa tshifhinga tsha kale,√ hune milandu i vhwigwa musanda, khosi i na maanda a u langa kutshimbizelwe kwa nndwa nahone hu lwiwa nga Mapfumo.√ (2)
- 15.6 Muhumbulo muhulwane ndi wa uri arali vhatu vha langana kha tshithu, vha tea u ima kha wonoyo mulanga ngauri zwa sa ralo zwi nga vhangapfiriri.√Mafhungoni a dirama iyi ri vhona musiri Maforotereke vha si tsha toda u fhira, zwi tshi ita uri khosi na vhalanda vhayo vha vha tshotele vha vha vhulahe.√ (2)
- 15.7 Vhudipfi ha vavhali ndi ha u dinalea/u pfa vhutungu musiri maforotereke vha tshi hana u tuwa shangoni le vha tou sendelelwa.√√ (2)
- 15.8 -Luka na Derek vho vha tshi khou kulumedza vhanwe ngavho uri vha songo tsha fhira kha la Swongozwi, vhuhulu i nga tou shoma.
- Tshikhuna tshavho tshi ri swikisa mathakheni he ra vho vhona Tshilwavhusiku na mmbi yawe a tshi vha rumbukanya vho edela vhusiku, a vhulaha vhana na vhafumakadzi na u vha fhisela midi.
[ZWIVHILI fhedzi zwi pfallaho] √√ (2)
- 15.9 Muiwali u shumisa ndango ya tshiteidzhi nga ndila heyi u itela u sumbedza uri maforotereke vha khou tikedzana kha u sa tsha toda u fhira Swongozwi.√√ (2)

- 15.10 - Vha tambudzelwa na u vhulahlwa vhalanda na vhana vhavho.
 - Vha fhedza vha tshi dzhielwa shango.
 - Vha dinyadzisa nga mavhuru.
 - Vha tshila nga fhasi ha mutsiko/vha si na mulalo.
 [ZWIVHILI zwi pfalaho.] √√ (2)
- 15.11 Zwi a tangedzea ngauri:
 - Vhutshiloni vhathu vha tea u lwela zwi re zwavho.
 - Vha thoma u vha dzhiela shango.
 - Vha vha vhulahela vhalanda.

KANA

- A zwi tangedzei ngauri:
 - Vhathu vha fanela u tou ambedzana vha litsha dzinndwa.
 - A si vhothe Maforotereke vhane vha khou lwa na u vhulaha vhalanda.
 - Vhathu vha khakhelanaho vha fanela u hangwelana.
 [ZWIRARU fhedzi zwi pfalaho.] √√√ (3)
- 15.12 - Ndo vha ndi tshi do vha humbela uri ri dzule fhasi ri dzudzanye mafhungo.
 - Ndo vha ndi tshi do kombetshedzea u lwa navho nga mapfumo.
 - Ndo vha ndi tshi do vha vhiga mulayoni.
 [ZWIVHILI fhedzi zwi pfalaho.] √√ (2)

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA C: 25
MARAGAGUTE: 80

KHETHEKANYO YA A: RUBRIKI YA U TOLA MAANEA A LITHERETSHA – MBUDZISO NDAPFU: VHURENDI [MARAGA: 10]

Khitheria	Vhukoni ha nthesa	Tshikili Tshone	Vhukoni ha vhukati/ho linganelaho/vhu fushaho	Vhukoni ha fhasi	U sa kona
ZWI RE NGOMU	5-6	4	3	2	0-1
Tsenguluso ya thoho Tshidziki tsha mafhungo/u khwaṭhisedza nga vhuṭanzi na kupfesesele kwa tshibveledzwa	- Tsenguluso yo nwelelaho ya thoho - Mbuno dzo angalalaho dzi gobolaho: hu na khwaṭhisedzo yo dziaho u bva kha tshirendo - U pfesesa ha nthesa ha lushaka lwa liṅwalwa (vhurendi) na tshirendo	- U sumbedza u pfesesa na u sengulusa thoho nga ndila yone - Phindulo ndi yo faredzaho zwidodombedzwa zwi khagala - Mbuno dzi pfaḏzaho dzo nekedzwa, naho dziṅwe dzadzo dzi songo tou tikedzwa u swika heneḑho - U pfesesa ha lushaka lwa liṅwalwa (vhurendi) na tshirendo	- Tsenguluso i fushaho/linganelaho ya thoho - Hu na dziṅwe mbuno dzavhuḑi dzi tikedzaho thoho - Naho dziṅwe dza mbuno dzo tikedzwa, hu ḑi vha na vhuṭanzi vhu sa tendiseiḑo - U pfesesa ha mutheo ha lushaka lwa liṅwalwa (vhurendi) na tshirendo	- Tsenguluso ya thoho i sa fushi - Hu na tshaedzo khulwane ya mbuno dzi tikedzaho thoho - Kupfesesele kwa fhasi kwa lushaka lwa liṅwalwa (vhurendi) na tshirendo	- A hu na u pfesewa ha thoho - A hu na thikedzo u bva kha tshirendo - Mugudi ha na ndivho ya lushaka lwa liṅwalwa (vhurendi) na tshirendo
ZRN=6					
MARAGA DZA 6					
TSHIVHUMBEO NA LUAMBO	4	3	2	1	0-1
Tshivhumbeo, thevhekano i pfaḏzaho na kuṅekedzelwe kwa mafhungo Luambo, thouni na tshitaila zwo shumiswaho kha maanea/phindulo ndapfu	- Tshivhumbeo tsho lunzhedzanaho tshoṑhe - Mbuno dzo lundwa tshidele nahone dza bveledzwa zwi khagala tshoṑhe - Luambo, tshitaela, na thouni zwo vhibva, zwi a ṑokonya, nahone zwo lulama - A hu na vkhakhi vhu vhonealaho ha girama, mupeleṑo na zwiḑa zwa u vhalala	- Tshivhumbeo tshi re khagala na mbuno dzi tevhelelanaho lu pfaḏzaho - Thevhekano ya mbuno i a pfaḏza - Luambo, thouni na tshitaela vhuṅzhi zwo lulama	- Hu ḑi vha na vhuṅwe vkhakhi ha tshivhumbeo - Maanea/Phindulo i shaedza thevhekano yo fhateaho ya kupfesesele na ndunzhendunzhe - Luambo lwo faredza vkhakhi vhu si gathi, thouni na tshitaela hunzhi zwo tea	- Tshivhumbeo tsho pulaniwa lwo khakheaho - Mbuno a dzo ngo dzudzanywa lu pfaḏzaho - Vkhakhi ha luambo vhu khagala - Thouni na tshitaila a zwo ngo tea	- Tshivhumbeo tsho khakhe tshoṑhe - Vkhakhi vhuṅzhi ha luambo na tshitaila
TL=4					
MARAGA 4					

THANYELANI: Arali mulingiwa a sa dzhiela zwi re ngomu lwa tshoṑhe a ṅwala maanea, kha vha mu avhele maraga dza 0 kha zwi re ngomu, tshivhumbeo na luambo.

KHETHEKANYO YA B NA C: RUBRIKI YA U ṬOLA/MAKA MAANEA A ṬITHERETSHA – PHINDULO NDAPFU: NGANEA/FOLUKUṬOO NA ḁIRAMA [MARAGA: 25]

Khritheria	Vhukoni ha nḁhesa	Tshikili tshone	Vhukoni ha vhukati/ho linganelaho/vhu fushaho	Vhukoni ha fhasi	U sa kona
ZWI RE NGOMU Tsenguluso ya ṭhoho Tshidziki tsha mafhungo/u khwaḁhisedza nga vhuṭanzi na kupfesesele kwa tshibveledzwa MARAGA 15 ZRN= 15	12–15 - Phindulo ya mathakhethakheni/nḁhesa: 14–15 Phindulo ya mathakheni/nḁhesa: 12–13 - Tsenguluso yo nwelelaho ya ṭhoho - Mbuno dzo angalalaho dzi gobolaho: hu na khwaḁhisedzo yo dziaho u bva kha tshibveledzwa - U pfesesa ha nḁhesa ha lushaka lwa liḁwalwa na tshibveledzwa	9–11 - U sumbedza u pfesesa na u sengulusa ṭhoho nga ndila yone - Phindulo ndi yo faredzaho zwidodombedzwa zwi khagala - Mbuno dziḁwe dzi pfadzaho dzo nekedzwa, naho dziḁwe dzadzo dzi songo tou tikedzwa u swika henefho - Hu na vhuṭanzi ha u pfesesa lushaka lwa liḁwalwa na tshibveledzwa	6–8 - U pfesesa ṭhoho lwo linganelaho/hu songo goḁombelaho: a si zwoṭhe zwiṭalusi zwo dodombedzwa - Hu na dziḁwe mbuno dzi tikedzaho ṭhoho - Maḁwe makumedzwa o tikedzwa, fhedzi vhuṭanzi a vhu tendisei tshifhinga tshoṭhe - U pfesesa liḁwalo na tshibveledzwa hu songo fhelelaho	4–5 - U pfesesa ṭhoho lwa u tou phuphuledza: a hu tou vha na zwiḁwe zwiṭalusi zwo senguluswaho nga vhuḁalo - Mbuno ṭhukhu dzi tikedza ṭhoho - Makumedzwa a tshimbilelanaho ndi maṭukuṭuku - U pfesesa huṭuku ha liḁwalwa na tshibveledzwa	0–3 - U pfesesa huṭukuṭuku ha ṭhoho - Ndingedzo yo rembedaho/i songo khwaḁhaho ya u fhindula mbudziso - Makumedzwa ha tendisei na kathihi - Mugudi ha na ndivho ya lushaka lwa liḁwalwa kana tshibveledzwa
TSHIVHUMBEO NA LUAMBO Tshivhumbeo, thevhekano i pfadzaho na kuḁekedzelwe kwa mafhungo Luambo, thouni na tshitaila zwo shumiswaho kha maanea/phindulo ndapfu MARAGA 10 TL=10	8–10 - Tshivhumbeo tsho lunzhedzana tshoṭhe - Marangaphanḁa na magumo ndi zwa nḁhesa - Makumedzwa o vhekanywa zwavhuḁi nahone a bveledzwa zwi khagala - Luambo, tshitaela, na thouni zwo vhibva, zwi a ṭokonya, nahone zwo lulama	6–7 - Tshivhumbeo tshi re khagala na makumedzwa a tevhelelanaho lu pfadzaho - Marangaphanḁa na magumo na dziḁwe phara zwo dzudzanywa nga ndila yo faranaho - U tevhekana hu pfadzaho ha makumedzwa - Luambo, thouni na tshitaela hunzhi zwo lulama	4–5 - Hu na vhuḁwe vhuṭanzi ha tshivhumbeo - U pfadza na ndunzhendunzhe zwi ḁi vha hone, fhedzi zwo faredza vhukhakhi - Hu na vhukhakhi vhu vhonalaho ha luambo: thouni na tshitaila hunzhi zwo tea - Phara hunzhi dzo lulama	2–3 - Tshivhumbeo tsho pulaniwa nga ndila yo khakheaho - Makumedzwa ho ngo vhekanywa nga ndila i pfadzaho - Vhukhakhi ha luambo vhu khagala - Thouni na tshitaela a zwo ngo tea - Phara dzo khakhea	0–1 - U shaea ha tshivhumbeo tsho pulaniwaho zwi khakhisa thevhekano ya likumedzwa - Vhukhakhi ha luambo na tshitaila zwi itisa uri phindulo iyi i kundelwe u swikelela - Thouni na tshitaela a zwo ngo tea - Phara dzo khakhea
MARAGANYANGAREDZI	20–25	15–19	10–14	5–9	0–4